

БОЯН БОЛГАР И НЕГОВИТЕ ПРИНОСИ КЪМ ПЪТЕПИСНАТА ЛИТЕРАТУРА В КОНТЕКСТА НА НАЦИОНАЛНАТА КНИГОИЗДАТЕЛСКА ТРАДИЦИЯ МЕЖДУ ДВЕТЕ СВЕТОВНИ ВОЙНИ

Доц. д-р Лъчезар Георгиев

Сред майсторите на пътеписа, даващи принос за формирането на една стойностна книгоиздателска традиция между двете световни войни, неизменно присъства името и на **Боян Болгар** (*Боян Димитров Христов*). Познат с книгите си „Парижки мозайки или Ние хората“ (С., печ. Едисон, 1933. Предг. Йордан Бадев. 152 с.), „Близо до земята. Книга за родината“ (С., Добромир Чилингиров; печ. АБВ, 1933. 202 с. с ил.), „Жива и мъртва Атина или Ние хората“ (С., Добромир Чилингиров; печ. П.К. Овчаров, 1937. 169 с. с ил.) и „Отвъд любовта. Изповеди на един съвременник“ (С., Перун; печ. Книпеграф, 1944. 175 с. с ил. от Илия Петров), като че ли най-отчетливо е представен в пътеписния сборник „Обичани предели. Втора книга за родината“, издаден през 1944 г. от софийското издателство „Перун“. Изданието е книга четвърта от библиотечната поредица „Майстори“. Рисунките в книжното тяло са от проф. Илия Петров, а корицата е дело на художника Никола Тузсузов. Макар и отпечатана на обикновена хартия в столичната печатница „Изгрев“, книгата учудва със стилно и добре композирано оформление на илюстрациите и особено на титулните страници. Тиражът е двойно по-голям от предишните издания – 4050 екземпляра. В послеслова си авторът пише, че това е неговата „втора книга за родината“, отбелязано и върху титулната страница, т.е. продължение на книгата му „Близо до земята“. Писателят посочва, че неговите пътеписи „не са географски описания, нито исто-

рически или демографски. Те са просто изблици на една чувствителност и имат стойност на изповеди.“ (З, с.214). Действително, когато човек затвори и последната страница на „Обичани предели“, остава с впечатлението за добре поднесена есеистична проза, където природната картина, пейзажът, детайлите от наблюдаваната действителност се редуват с размисли на автора, негови философски обобщения за преходността на живота и непреходността на времето, за съвършеността на мирозданието и необятността на вселената, на много места виждаме възхита от патриархалното село и неговата чистота, преклонение пред труда на обикновения човек и отегчението на лишения от естеството на първичните, но красиви добродетели столичен жител. Композицията на книгата включва въстъпителна част „Прелюдия“, разделите „Рилски мигове“, „Варна излиза из мъглата“, „Бавното живеене“, „Дунав тече“, „Южни земи“, „В сянката на Балкана“, „Към Пирин“, „Други рилски мигове“, „Потъналата гора“, „Образът на Добруджа“, „Македонски цикъл“ и кратък „Послеслов“. След заглавието на всеки раздел на самостоятелна нечетна страница е поместена илюстрация от проф. Илия Петров, отговаряща на авторовото послание или темата на пътеписа. Всеки раздел всъщност представя по няколко пътеписа, носещи свое отделно заглавие. Преди титулната страница е представен шаржов портрет на писателя с ръкописен текст от самия автор „Боян Болгар“. Спазените пропорции при компо-

зирането на титулните страници и отделните части поднасят на читателя едно великолепно издание (джобен формат), част от което е с твърда подвързия, в немалък за времето тираж от 4050 екземпляра и с емблемата на издателство „Перун“ върху гръбчето на многоцветната корицата и върху авантитулната страница. В тази книга писателят се показва като тънък наблюдател и истински живописец – докато например пътува със своите спътници към върховете на Рила (пътеписа „Рилски митове“), той описва със свежи детайли зимния пейзаж, улавя най-характерното, прави находчиви сравнения. Грубо нахвърляните камънци под снега са получили „меки, изваяни, женствени форми“, остатъците от мъгла пък „прелитат срещу слънцето и светят като брокат“, превръщайки атмосферата в „диамантен прах“, „слънчевите дантели прърхат върху снега около борове“, които пък „приличат на благородни дами от осемнадесетия век, облечени в камбанени кринолини с островърхи прически“ (З, 27–29) в „Борба със стръмнината“. Находчивите описания продължават и по-нататък в „Скакавица“,

където писателят представя водопада цял в лед, като брониран, и не сдържа изумлението си от моществото на природата: „Кой Зевс, кой Перун при борба с тоя титан, какъвто е Рила, е забол меча си в каменните гърди на хребета?“ (пак там, с. 29). Великолепното описание на пристигащата вечер сякаш извира от самото място, където авторът стои поразен от пейзажа: „Здрачава се. Мъгли дойдоха от горе, от горния надземен свят като шествие от духове. Нощта разстилаше своя тъжен ленен цвят върху цялата природа. Борове се превръщаха в плътна, черна завеса, която не се спускаше, а се подигаше от земята към небето. Покой зацари. Заваля сняг, но някак кротко, гальовно, за да не наруши покоя, който природата даряваше сама на себе си. Планината се сниши, сякаш подгъна коляно, за да се отдаде молитвено на тая снежна, бяла литургия...“ (пак там, с. 31). Но писателят не свършва дотук, често в пътеписа той свързва чрез своеобразния си почерк даденото конкретно описание, случка, пейзаж, следа на животно по снега, устремността на безбройните борове близнаци с цивилизацията, с днешния ден. Асоциативното мислене и разширеното от възбуда въображение на автора ражда една непозната творческа чувствителност, която и по-нататък, в следващите пътеписи ще има своето място в композицията на творбите като нещо неотменно в наратива на творбата. Затова след конкретното описание есеистичното начало отрицва интелектуалния поток и най-дребният детайл, най-незначителната на пръв поглед случка става повод за обобщения, оценки, изводи с общочовешка значимост.

Нека не забравяме, че пътеписите на Боян Болгар в тази книга са писани в периода 1940 – 1943 г., и той сякаш иска с тях да се дистанцира от кошмара на войната, хаоса, тревожните събития. Все пак той не може съвсем да избяга от действителността. В „Дунав тече“, навярно в миг на интелектуално прозрение, написва – бих ги определил като пророчески за години напред, думи: „По реката никакво движение. Това е, вероятно, пръстът на войната. Дунав, най-оживеният булевард на Европа, който пресича на две целия материк, е странно безмълвен. Може би реката сънува. Какво ли сънува тази естествена Паневропа, която свързва седем народа дотолкова, че всеки от тях я смята за своя, макар тя

да не принадлежи никому? Може би великата река сънува тъкмо за тая своя мисия: да бъде аортата на континента, която храни държавите като органите на една единствена снага. А може би в съня си течният патриарх се връща към ония далечини на столетията, когато, също като сега безмълвието е било всеобемно и Европа не е имала нито принадлежност, нито дори име. Сънищата на един такъв чутовен безсмъртник могат да се разпрострят върху хиляди столетия.“(3, с. 64). Оказва се, че на много места един авторов поглед е всъщност мотив за по-дълбоки наблюдения назад и напред във времето, които понякога звучат като прозрения за бъдещето. В годините на соц-реализма обаче подобен подход на писател звучи като асоциален, като бягство от реалността, като самоцелно описание без вглеждане в злободневните проблеми. За онзи обаче, който внимателно е чел „Обичани предели“, пътуванията на Боян Болгар из различни местности и селища на отечеството имат своето обяснение – може би в този „допир със свободата, недостижим за нашия закотвен градски живот“ (3, с. 66).

Свободата за писателя е да чувстваш простора, тя излиза от нас, но „просторът е инструментът, чрез който тя постига най-чистата си мелодия“ (пак там). Така в своеобразната си пътеписна философия писателят допълва онези обобщения на Алеко Константинов и Светослав Минков за смисъла на човешкия живот като пътуване в пространството и времето, като пътуване към другия бряг. Мисъл, отвеждаща ни към метафизиката на духовността и моралните ценности, която откриваме във философията на Ницше, доразвита у нас у Пенчо Славейков като метафизика на „вечното възвръщане“. Възвисяването над всекидневната суета, макар и индиректно, се прокрадва и на други места в пътеписите на Боян Болгар, в неговите своеобразни интелектуални „отстъпления“. Твърде вероятно е авторът да е познавал и появилата се през 1939 г. книга на проф. Спиридон Казанджиев „Знание и вяра“, която доразвива философско-психологическите аспекти на идеята за индивидуалността и чувството, свързани с етиката и колективното съзнание (4, с. 197 и следв.).

През 1939 г. Боян Болгар е избран за член на Съюза на българските писатели, като участва в

Илюстрация на самостоятелна нечетна страница, непосредствено след вътрешната титлуна страница на цикъла „Рилски мигове“ в книгата на Боян Болгар „Обичани предели“, художник проф. Илия Петров (с.19).

ръководството от 1941 до 1958 г. Пет от книгите му са наградени – „Близо до земята“ (1933), „Обичани предели“ (1944), „Отвъд любовта“ (1944), „Градът умира и се ражда“ (1945), „Вратарят на Содом“ (1946). Съчиненията му са превеждани на словенски, немски, чешки, словашки език. Сред чисто пътеписните книги на писателя са „Слънчев прозорец“ (1956) и „Нинген – пътуване до Япония“ (1960). Формата на своеобразен пътепис използва Боян Болгар и в поредицата от есета с философски и народопсихологически характер „Пътуване с Диоген“ (С., Държ. военно изд., 1970. 198 с.). Военното издателство публикува и следващите книги на писателя от поредицата – „Второ пътуване с Диоген“ (1973), „Трето пътуване с Диоген“ (1976), „Четвърто пътуване с Диоген“ (1981). Боян Болгар наред с това е автор на повести, романи, сборници с разкази и новели, а през 1970 г. за книгата

си „Скрито отечество“ печели наградата на вестник „Вечерни новини“. С туристическото движение и пътеписната книжнина са свързани наградите на писателя, дадени му от Българския туристически съюз – за книгите „Свят на длан“, „Планините зоват“, „Ако минеш по моите стъпки“. Така Боян Болгар създава литература с пътеписен характер и продължава традицията в тази насока, като я обогатява със своеобразния си есеистичен почерк, с интелектуално-философски прозрения, които тръгват от малкия детайл, за да обобщят написаното в значими, трайни, общочовешки прозрения. *Пътуването* в книгите на Болгар става трайна диря в творчеството му; то е повод за интелектуално проникновение, за наблюдения върху народопсихологията на българина, а и на други народи, то е и важна композиционна особеност при структурирането на дадената пътеписна творба. Като жанр в своеобразната издателска традиция, която формира с немалкото си пътеписни книги, Боян Болгар е най-близо до *пътеписа-есе* и в по-малка степен до *пътеписа-очерк*, по-характерен за творчеството на Павел Делирадев. Сравненията и оценките, които прави Болгар в книгите си, още в изданията му до 1944 г. са характерни за един добър автор с голям интелект, с много познания в различни области на знанието, които му помагат да преминава леко от конкретната тема към по-значимото обобщение. Онова, което липсва или е сравнително малко отразено в творчеството му през този период, е социалната тема, дистанцията за конкретното политическо събитие. Все пак не бива да забравяме, че по повод освобождението на Южна Добруджа от румънска окупация, в книгата си „Обичани предели“ той написва един от най-добрите пътеписи, разказващи за всенародния ентузиазъм и делника на Добрич, Балчик, Каварна, за обикновените хора; пресъздава както военната атмосфера, така и тръпката на дългоочакваната свобода за добруджанци.

Пътеписните книги на Боян Болгар, Светослав Минков, Павел Делирадев, Борис Шивачев уверено композират маршрутите на българското слово в контекста на книгоиздателски процес между двете световни войни, при които все повече се надмогва

чистото съзерцание и наративният подход, за да поднесат на читателя стойностни издания със значими интелектуално-философски обобщения, прозрения за човека у нас и далеч зад граница, да очертаят нови хоризонти, които ще послужат в следващите десетилетия като образци, по които ще се съизмерва съвременната българска книга. Тук не бива да забравяме и тиражността на пътеписните издания, които често се съизмерват и дори надминават традиционни белетристични форми – повести, сборници с разкази и дори романи. Не може да пропуснем и друг важен факт – пътеписните книги на наши автори се издават от най-авторитетни български издателства, включват се в популярни библиотечни поредици, търсят се и намират добър прием сред все по-широка читателска аудитория. Нещо повече, Боян Болгар организира своето издателство „Перун“, където намерението е да се издава предимно книжнина с пътеписен и есеистичен характер. Политическите промени през есента на 1944 г. осуетяват амбициозния издателски проект на писателя, но започнато остава, за да бъде продължено, макар и по други пътища, чиито измерения тепърва предстои да бъдат оценявани и анализирани, вече от съвременни позиции.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Аспекти на комуникативната култура.** В. Търново, Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 1999. 200 с.
2. **Бъклова, Катя.** Български преглед. – В: П е р и о д и к а и литература. Т. 2. С., БАН, 1993, с. 16; **Бъклова Катя.** Майстори на българския пътепис. С., Нар. Просвета, 1989. 112 с.
3. **Болгар, Боян.** Обичани предели. С., Перун, 1943. – Библиотека М а й с т о р и.
4. **Георгиев, Лъчезар.** Един изследователски проблем от края на 30-те години на ХХ век с принос към българската философско-психологическа мисъл. – В: Ф и л о с о ф и я и психология. Метафизични първооснови на съвременната психология. В.Търново, Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2001, 193–218.
5. **Делирадев, П.** От Черно море до Пирин. С., Хемус (печ. П. Глушков), 1929. 64 с. с ил. – Нашата родина. № 6.

